

Maria Bohigas: 'L'epistolari Rodoreda-Sales és com una gran novel·la'

Entrevista amb Maria Bohigas, de Club Editor, que al novembre publicarà l'epistolari entre Mercè Rodoreda i el seu editor Joan Sales

Avui fa exactament cent anys que [Mercè Rodoreda](#) (1908-1983) va néixer a Barcelona. Dels projectes que han tirat endavant aquest [Any Rodoreda](#), un dels més significatius és l'edició de l'epistolari entre Rodoreda i el seu editor, [Joan Sales](#) (1912-1983), que Club Editor publicarà al novembre. De cap a cap de més de mil pàgines, hi veiem una Rodoreda lúcida i crítica. Editor i escriptora, dues personalitats potents, despleguen talent, passió i compromís amb l'obra. [Maria Bohigas](#), néta d'en Sales i responsable de l'editorial, ho explica en una entrevista, llarga i intensa.

Mercè Rodoreda estava a Ginebra, a l'exili, quan el 1960 va presentar el llibre 'La Colometa' (que després s'havia de titular 'La plaça del Diamant') al Premi Sant Jordi. No va guanyar. Però Joan Fuster, membre del jurat, i després Joan Triadú van recomanar a Joan Sales, fundador del Club Editor, amb Xavier Benguerel, que el publicués. Per poder tenir l'original i llegir-lo, Sales va escriure una carta a la Rodoreda. No es coneixien. Era el primer contacte entre tots dos, un contacte molt formal, que amb els anys deriva cap a una amistat sòlida i profunda, que els durarà tota la vida. Autora i editor van morir el mateix any, el 1983.

Ja des del començament de l'epistolari, la clarividència de Mercè Rodoreda impressiona. A principi del 1961 diu, de 'La plaça del Diamant': 'Tinc la impressió que podré escriure altres novel·les, millors o pitjors que aquesta, però que d'aquí a uns quants anys, la novel·la meua que quedarà, serà, justament, Colometa. No són pretensions d'autor –que no en tinc– el que em fa parlar així, sinó un cert sentit de la realitat.'

Rodoreda i Sales eren dues personalitats molt fortes. Es portaven quatre anys, però formaven part d'una mateixa generació. L'any 1962, quan Sales va editar 'La plaça del Diamant' de Rodoreda, l'editorial Gallimard de París publicava l'edició francesa de 'Incerta glòria' de Joan Sales, l'obra de tota una vida. Explica Maria Bohigas que, habitualment, la Rodoreda i en Sales es parlen d'escriptora a editor, però en algunes cartes es tracten d'escriptora a escriptor, i es tenen 'una admiració mútua i un respecte profund.'

D'escriptora a editor la relació era diferent, intensa i sovint tensa, ja des del principi. En la primera carta Sales li havia suggerit un canvi de títol de la novel·la, que la Rodoreda titulava 'La Colometa'. La seva resposta fou, d'entrada, contundent: 'Un canvi de títol és una mica difícil. (...) si no és per raons de caràcter comercial, voldria conservar el títol per raons profundes. No és el títol el que fa la novel·la sinó que és la novel·la la que fa el títol. En fi, ja veurem.'

El volum de l'epistolari Sales-Rodoreda consta de més de mil pàgines, amb 160 cartes escrites per la Rodoreda i 409 escrites per en Sales. L'edició és a cura de Montserrat Casals, autora de la biografia 'Mercè Rodoreda, contra la vida, la literatura' (Edicions 62, 1991).

Diu Maria Bohigas:

—Aquest epistolari és com una gran novel·la. Comença amb una batalla campal: la Rodoreda està desfeta, perquè el seu ingrés a les lletres catalanes fracassa (no ha aconseguit el Sant Jordi). I rep una carta de salvació: en Sales vol llegir la Colometa! I, tot seguit, la reacció entusiasta del Sales dient-li: 'Arribo al despatx mort de son, per culpa de vostè. M'he passat la nit en blanc llegint la seva novel·la.' I a partir d'aquí comencen a barallar-se com gat i gos, perquè en Sales li diu que hi ha una sèrie de paraules que li fan nosa. Tot l'any 1961 (la primera carta és de final de desembre del 1960) s'esbatussen com desesperats. Veus que aquella relació no és de cortesia i de professionalitat, sinó que és una relació apassionada, perquè tots dos s'abranden pel llibre i el volen com ells el veuen. Fins al punt que en Sales acaba dient a la Rodoreda: 'El que passa és que jo m'he enamorat de la Colometa i vós, encara que no em sigueu gaire més gran, sou com una mare amb el seu gendre.' I aquest moment inicial dura els primers anys seixanta. 'La plaça del Diamant' es publica el 1962, i llavors veus que, tot seguit, en Sales es preocupa de traduir-la i fa moltes gestions perquè voli fora d'aquí. I vas veient que, d'aquest caminar plegats i d'aquesta relació de gat i gos, en neix una d'aquelles amistats antigues: amb els anys i a mesura que es fan vells, veus com s'entendriuen i es tornen en certa manera més trivials, però amb una dolçor... Veus que simplement s'escriuen una carta perquè s'acaba l'any, i ella li diu: 'No esteu pas malalt?, fa molt de temps que no sé res de vós.'

—L'any 1961 la Rodoreda acaba una de les primeres cartes dient a Joan Sales: 'Estic escrivint molt i algun dia, si tots som vius, us donaré una de les novel·les més importants que s'hauran escrit a Europa de quatre mil anys a aquesta banda. I serà una novel·la d'amor.'

—És 'La mort i la primavera'. Escriu 'La mort i la primavera!' És segur, per cronologia, i és segur perquè en unes cartes posteriors ell li demana per aquest llibre i ella li dona elements que són de 'La mort i la primavera'. La Rodoreda escriu 'La mort i la primavera' en sis mesos de l'any 1961, alhora que corregeix 'La plaça del Diamant'. I els tres primers mesos del 1962 hi treballa amb l'Obiols intensíssimament. L'Obiols en aquest cas és qui s'enamora completament d'aquesta novel·la i la hi critica i li dona orientacions, que la Rodoreda va seguint. I arriba un moment que la Rodoreda s'encalla. I ho diu: 'Fàstic aquesta novel·la'. Ja no pot més i l'abandona. I, de fet, el procés de rescriptura no el coneixem, perquè no n'hi ha rastre.

—'La mort i la primavera', que no la va acabar a Romanyà?

—Molt sovint s'escriu (sigui la Carme Arnau, sigui l'Abraham Mohino, sigui l'Albert Roig), sobre la repercussió de Romanyà en la seva escriptura. Fins i tot hi ha un textet del Perejaume que diu que 'La mort i la primavera' no es podia haver concebut sinó sota les suredes de Romanyà. Però, en canvi, 'La mort i la primavera' es va escriure a Ginebra. I aquesta mena de persistència, que la Rodoreda va trobar una font d'inspiració meravellosa a Romanyà, és un mite. Perquè la Rodoreda a Romanyà, com qui diu, va deixar d'escriure! Perquè era gran i perquè, a la fi, tenia una casa i un jardí que la il·lusionava tant que es passava la vida regant-lo.

—Diu que li costava escriure a Romanyà?

—En una de les últimes cartes de l'any 1982 explica a Sales, en un paràgraf brevíssim, que li costava treballar. I en Sales li diu: 'La mandra és la cosa més respectable del món. Regueu amb tota tranquil·litat.' És aquell amorosiment del final, que deia. Ben al revés del 1959-61, quan l'Obiols li escriu: 'O ara o mai, maca. Si vols fer una obra, l'has de fer ara, després serà massa tard'.

—La dècada dels seixanta és, doncs, el moment de màxima creativitat de la Rodoreda?

—En l'epistolari, ella de tant en tant diu al Sales que ha trobat una cosa en un calaix i no sap si estripar-la: 'Ara he trobat això i potser m'hi posaré'. I, efectivament, troba una cosa que es diu 'La casa abandonada' i en surt 'Mirall trencat'. Troba una cosa que es deia 'Sis estius' ('una novel·la fluixa, que em va sortir esguerrada, però vaja, té alguna cosa bonica') i acaba escrivint 'Jardí vora el mar'. O sigui que l'epistolari també et fa seguir el vaivé de la Rodoreda. Aparentment va tenir una etapa de tremenda creativitat al tombant dels cinquanta i seixanta, i després va reprendre aquesta mena d'embrions, que li havien sortit pràcticament alhora, i va donar cos de novel·la a coses que havien estat mig parides el 1958-60. 'La mort i la primavera', exactament a quin moment la reprèn, no ho sabem. Sembla que molt tardanament, i va coincidir amb l'etapa de Romanyà, quan ella pràcticament no escrivia i li costava de posar-se a treballar. Quan, d'una banda, ja s'ha fet vella i, d'altra, és feliç.

—I quin és el procés de 'La mort i la primavera'?

—El procés d'escriptura de 'La mort i la primavera', el sabem bé, a través de les cartes amb l'Obiols: Efectivament, ella escriu 'La mort i la primavera' en sis mesos. L'Obiols se la llegeix. Li fa uns apunts, que són pràcticament apunts d'autor. I a principi del 1962 la Rodoreda es posa a aplicar, com qui diu al peu de la lletra (i amb totes les llibertats del món, és clar), les indicacions de l'Obiols. Però és un cas molt interessant i molt insòlit de treball a quatre mans. El grau d'implicació de l'Obiols va molt més enllà del que solia. Hi ha una frase de l'Obiols que la Rodoreda incorpora a les versions posteriors, al començament de la segona part. És el moment en què descriu la sequera al poble i comença dient: 'Aquell estiu es va assecar la font de la Jonquilla... Hi havia serps pels racons'. I la frase de l'Obiols és: 'Se'n va adonar una dona que criava perquè una matinada se'n va trobar una d'enganxada a cada pit.' T'adones del grau de simbiosi que cal perquè una escriptora accepti una imatge com aquesta d'algú que no és ella mateixa? I això, amb tot el conflicte que devia suposar. Perquè no és gens fàcil deixar entrar ningú en un territori tan íntim.

—I menys per a ella.

—I menys per a ella i ell, perquè hi havia una relació de rivalitat intel·lectual. Encara que, bastant ràpidament, l'Obiols va abaixar el cap i va dir: 'D'acord, ets tu clarament, renunció.' I el cas és que no sé fins a quin punt la impossibilitat de reprendre 'La mort i la primavera' no és la impossibilitat de reprendre, tota sola, una cosa que era d'ella, però que s'havia construït a quatre mans.

—És polèmica aquesta explicació que dóna de 'La mort i la primavera' i el paper que hi va jugar Armand Obiols...

—Sembla que no es pugui dir que l'Obiols va treballar amb la Rodoreda. Però no dir-ho és una gran bestiesa, perquè no pren gens de mèrit a la Rodoreda. Però hi ha censura. L'Obiols no pot existir dins 'La mort i la primavera'. Pot existir com a lector intel·ligent, però no va ser solament això. Si agafes els originals i veus la versió treballada per l'Obiols i les versions en net de la Rodoreda, carai!, tot va a missa!

—De la Rodoreda hi ha dos grans epistolaris, aquest amb el seu editor i l'epistolari amb l'Armand Obiols (pseudònim de Joan Prat), el seu company a l'exili. Club editor ha pensat a publicar aquest altre epistolari?

—I tant! Hi vam pensar de bon començament. La Montserrat Casals havia proposat, fins i tot, de publicar un epistolari a tres veus: Sales, Rodoreda, Obiols. Hauria estat únic. No crec que hi hagi enlloc res que s'hi assembla. Però no ha estat possible, perquè la Fundació Mercè Rodoreda i la Fundació la Mirada de Sabadell, que vetlla per l'obra de l'Armand Obiols, tenen el projecte d'editar-lo.

—L'any 1971 es mor l'Armand Obiols. En parla la Rodoreda amb en Sales? Apareix a les cartes l'absència, el dolor, la solitud, la decepció i la doble mort que és per a Rodoreda descobrir que l'Obiols vivia amb una altra dona a Viena?

—La relació de la Rodoreda amb en Sales no és de confident. No té res a veure amb les cartes amb l'Anna Murià, que és la relació de dues dones de la mateixa generació, que passen exactament per la mateixa experiència: l'amor en guerra. Allà sí que hi ha cruïra... Però, si t'hi fixes, la Rodoreda no tornarà a escriure mai més així a ningú. Amb en Sales, els seus estats d'ànims, els seus accidents personals no hi són, però al mateix temps hi són a través de silencis. Hi ha quatre cartes que la Rodoreda escriu des de Viena. Són cartes que fan molta impressió per tot allò que veus que no diu. En aquest epistolari veus una Rodoreda que no s'esplaija, que no es confessa, que és molt gelosa de la seva intimitat, però, alhora, tampoc no és un Benguerel, que t'explica unes coses que no tenen res a veure amb allò que li passa. Ella fa allò de 't'ho diré sense dir-t'ho'. Al cap d'un temps li escriu: 'Estic estripant vint anys de cartes amb l'Obiols.' És una manera de dir-li: Jo, això, ho vaig esquinçant, me'n vaig desprenent. I envia al Sales cartes de l'Obiols, tot dient: 'Em penso que us interessarà'. Són cartes del seu home, i les envia al seu editor. I no són còpies, són les originals. És a dir, hi ha una reacció de ràbia. I és en aquest sentit que l'epistolari és un text molt narratiu. Perquè els veus actuar d'una manera, que és com la d'un escriptor que agafés un personatge i volgués dir-te sense dir-t'ho que passa un moment d'ensorrada sentimental bestial.

—Quines cartes va salvar de l'Obiols?

—Les que eren de caràcter literari. Que això també és interessant, perquè aquest material no el salves, si no penses en la publicació.

—Montserrat Casals, la curadora, subratlla que l'epistolari fa descobrir una Rodoreda totalment diferent de la dels retrats oficials, una dona més lúcida i crítica del món en què viu.

—Sí, en el sentit del seguiment que fa de les coses que passen a Catalunya (amb l'Obiols, també). Té una mirada de fora estant. La d'una persona que ve d'allà dintre i que alhora s'ho mira amb la distància necessària per a poder ser crítica. Hi ha coses gracioses, com ara la mena de retalls de premsa que conserva. Per exemple, retalla un requadre amb els llibres més venuts, en què apareix ella, però també la Carme Riera i la Montserrat Roig. I escriu al Sales i li ho fa observar.

—Què més observa amb lucidesa?

—El fet d'escriure, el fet d'escriure en aquesta llengua, el fet d'escriure segons què en aquesta llengua, la manera com es rep allò que s'ha escrit en aquest llengua... i no solament la seva pròpia obra. En una carta la Rodoreda diu al Sales: 'A mi, em vénen moltes ganes de ser aquella criatura que diu 'el rei va despullat.'

—I a vostè, què li ha fet descobrir de la Rodoreda aquest epistolari?

—Allò que, a mi, m'impresiona de l'epistolari és veure el combat, costat per costat, d'un editor i d'una escriptora per a aconseguir una cosa que sembla absolutament utòpica: que una obra, en català, sigui completament adoptada pel públic. És una cosa molt bonica i molt esperançadora. Perquè en aquella època no tenien el suport ni mediàtic ni industrial ni de les institucions literàries, sinó que les tenien contra.

—Com ho fan?

—És molt interessant de veure que la situació d'avui és la mateixa. M'ha impressionat constatar que les meves dificultats avui són les mateixes que les d'ells fa quaranta anys. M'impresiona molt. I m'impresiona constatar que ells es queixin que el sostre de vendes és de dos mil exemplars, i ja m'agradaria a mi, i al Vallcorba i a tots, tenir aquest sostre. Perquè un sostre de tres-cents exemplars és insostenible. I t'has d'acabar fent la pregunta: Hem caminat en la bona direcció?

—I com arriba 'La plaça del Diamant' al públic?

—La feina més important, sistemàtica i laboriosa és la de les traduccions. Veus com en Sales li publica un llibre i comença a buscar editors a Alemanya, a França, a Itàlia, a Anglaterra, a Suècia, a Noruega..., on sigui. I 'La plaça del Diamant' és una de les novel·les catalanes més traduïdes de la història. I t'adones que és el fruit d'un treball tossudíssim d'un editor. I t'adones que a partir del moment que una obra catalana té repercussió a l'estranger, els catalans es posen a comprar-la. Cosa que jo he experimentat amb 'Incerta glòria': amb la nova edició francesa del llibre, t'asseguro que hi ha hagut un abans i un després. T'adones d'aquesta necessitat de confirmar a través dels europeus que no t'has equivocat. És molt fort. I alhora molt comprensible i natural. Però, com és que necessitem que Le Monde publiqui un article perquè la gent d'aquí compri el llibre? I l'obra de la Rodoreda s'imposa a Catalunya no pas des de dins, sinó des de fora.

—Més sorpreses?

—Hi ha una altra contradicció molt interessant: la Rodoreda del 1974 presenta 'Mirall trencat' al Premi Immortal de Girona (l'antecedent del Prudenci Bertrana) i perd, no és ni finalista. El 1974! És molt interessant de veure la incapacitat de rebre l'obra de la Rodoreda pel món literari català. No del públic. Hi ha una esquizofrènia aquí: tens un 'establishment' literari que se li gira d'esquena i tens un públic que li obre els braços. I tots els honors li cauen al mateix temps, quan la Rodoreda ja és una patum: el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, adaptacions al cinema i a la televisió... I això passa perquè s'ha aconseguit, sobretot, la consolidació de la Colometa en totes les llengües hagudes i per haver.

—Deu ser encara avui l'escriptora més popular.

—I una altra cosa que m'impresiona molt és que, els anys seixanta, quan ella té cinquanta anys i ell en té quatre menys, viuen un moment d'una gran vitalitat i d'una combativitat impressionant. I t'adones que no és solament una qüestió d'edat, sinó que són protagonistes de la seva història. Però, a mesura que el temps avança i arriba l'any 1975, t'adones que allò que passa al seu voltant ja no és la seva història, i que en són profundament conscients. I es retiren. I que és justament un moment molt dolç, perquè accepten d'alguna manera de seure al pedrís i de parlar de les coses trivials de la vida. I al mateix temps, jo ho lleigeixo amb una certa desolació, perquè no solament es retiren, sinó que és bo que es retirin, perquè en el fons ja no són capaços d'actuar. Perquè ja no és la seva història.

Montserrat Serra

10 octubre 2008

Una notícia de VilaWeb.cat

Edició GENERAL

<http://www.vilaweb.cat>

[Enllaç permanent](#)